

Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer (eds.). *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3–1503/4)*. 2 cilt. Leiden & Boston: Brill, 2019. xiv + 1080, viii + 430 sayfa. ISBN: 9789004402485.

Cailah Jackson*

Tercüme: Nimet İpek**

Birincil kaynak olan bir metnin yayınlanması tarihçiler için daima heyecan verici bir konu olmuştur, çünkü böyle bir çalışma alanı daha da açma ve hatta dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu kaynağın yüksek kalitede tıpkıbasımının yapılması, yetkin bir biçimde translitere edilmesi ve ortaya çıkan esere önde gelen akademisyenlerin kaleme aldıkları, birincil kaynağın içeriğini inceleyen ve bağlamına yerleştiren pek çok makalenin eşlik etmesi gerçekten de bir kutlama sebebidir. Bu durum şu anda ele aldığımız eserde tam olarak görülmektedir. Bu iki ciltlik kapsamlı yayın, tek nüsha halinde günümüze gelen Arapça bir yazmaya dayanıp Osmanlı saray kütüphanesinde ve Osmanlı yöneticilerinin şahsi koleksiyonlarında yer alan kitapları on altıncı yüzyılım başlarında olduğu hal üzere listeler. II. Bayezid (886-918/1481-1512) tarafından yaptırılan ve saray kütüphanecisi Atûfi (948/1541) tarafından 908/1502-3'te hazırlanan nüsha, 909/1503-4 yılında temize çekilmiştir. Bu nüsha günümüzde Budapeşte'deki Oriental Collection of the Library of the Hungarian Academy of Sciences (Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Şark Eserleri Koleksiyonu) bünyesinde MS Török F. 59 demirbaş numarasında kayıtlıdır. Bu metin, bir İslam saray kütüphanesinin içeriğine dair nadir ve son derece kıymetli bir bakış açısı imkânı sunar. Aslında MS Török F. 59, Osmanlı kitap ve kütüphaneleri alanının önde gelen isimlerinden olan İsmail Erünsal'ın keşfinden bu yana bilinmekteydi. Nitekim o, 1988'den beri farklı yayınlarında bu nüshayı mevzu edinmiştir. Her ne kadar nüshanın tarihsel değeri en başından beri çok açık bir biçimde takdir ediliyorsa da içeriğini uygun

* Salem and Bakr bin Ladin Genç Araştırmacı Bursiyeri (Junior Research Fellow), Oxford Centre for Islamic Studies; Genç Araştırmacı Bursiyeri (Junior Research Fellow), University of Oxford, Wolfson College. İletişim: cailah.jackson@oxcis.ac.uk.

** Doktora Öğrencisi, Sabancı Üniversitesi, Tarih Bölümü.

bir şekilde incelemek ve yorumlamak için gerekli olan önemli ilmi girişim, Harvard Üniversitesi'nde 2014 yılında düzenlenen disiplinlerarası bir atölye çalışmasının teşviki neticesinde, ancak daha yakın zamanda vücut buldu.

Çalışmanın ilk cildi, envanter çalışmasıyla birlikte listede zikredilen eser başlıklarını inceleyen ve onları daha geniş tarihsel ve entelektüel bağlamlarda tartışan yirmi sekiz makaleyi kapsar. Envanterde yer alan konuları ve zikrediliş sıralarını dikkate alarak aşağıda da değinileceği üzere, bölümler geniş bir konu yelpazesini kapsar. Makaleleri takiben, detaylı bir biçimde hazırlanmış beş adet ekler bölümü yer alır. Bunlar sırasıyla bugün Topkapı Kütüphanesi'nde ve başka kütüphanelerde bulunan II. Bayezid'in mührüne sahip yazmalar, örnek görseller ve yazmanın başında bulunan Atûfi'ye ait Türkçe ve Arapça dibacelerin İngilizce tercümeleridir. İkinci cilt ise tüm metnin Himmət Taşkömür ve Hesna Ergun Taşkömür tarafından yapılan transliterasyonundan ve yazmanın tıpkıbasımından oluşur.

Eser editörleri ve proje koordinatörleri olan Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer tarafından kaleme alınan birinci cildin ilk üç makalesi, dönemin entelektüel vechesini tüm detaylarıyla inceleyerek sonraki makalelere zemin oluşturur. Necipoğlu'nun etkileyici düzeyde geniş kapsamlı olan açılış bölümü mimari bir mekân olarak kütüphane, II. Murad (824-55/1421-51, fasılayla) döneminden itibaren kitap koleksiyonunun oluşumu, İç Hazine ve farklı yerlerde tutulan kayıtları, dönemin diğer saray kütüphaneleri ve de envanterin dibacelerine nispetle bilginin organizasyonu ve tasnifi gibi konuları kapsar. Kafadar'ın makalesi ise II. Bayezid'in kendisi, hamiliği, mensubiyetleri ve yaklaşık otuz yıl süren şehzadelik döneminde Amasya'nın ortamı üzerinde durur. Bu kısım aynı zamanda, envanterin nasıl oldu da bir araya getirilebildiğine dair anahtar niteliğinde olan yazmaların bir listesini içerir. Editörlere ait bu genel bölümün son yazısında Fleischer, ilm-i hurûfun sûfi bir destekçisi ve önde gelen Osmanlı entelektüellerinden olan Abdurrahman el-Bistâmî (ö. 858/1454) örnekleme özelinde, Osmanlı imparatorluk kimliğinin oluşum sürecinin geniş bağlamına odaklanır.

Ardından gelen üç makale Zeynep Atbaş, Zeren Tanındı ve Judith Pfeiffer tarafından kaleme alınmış olup "The Palace Library as a Collection and the Book Arts (Bir Koleksiyon Olarak Saray Kütüphanesi ve Kitap Sanatları)" başlığı altında gruplandırılmıştır. Atbaş'ın makalesi resimli ve tezhipli yazmalarla Topkapı Sarayı koleksiyonunda bulunan, özellikle de sultanlara ithaf edilenler arasında II. Bayezid'in badem şekilli özgün mührünü taşıyan yazmaların cilt iççiliğine odaklanır. Tanındı'nın katkısı hemen hemen aynı konu üzerinedir ama o, günümüze gelebilen belirli yazmalar ile envanter listesindekiler arasında bağlantılar kurar. Her iki

makale de görsel açılarından zengindir ve özellikle sanat tarihçileri için bulunmaz bir nimet olacağı benziyor. Pfeiffer'ın makalesi ise bibliyofilin vefatının hemen ardından envanteri çıkarılan ve II. Bayezid koleksiyonunun çağdaşı olan Müeyyedzâde (d. 922/1516) koleksiyonunu ilgi çekici bir biçimde masaya yatırır. İki koleksiyoner ve kütüphaneleri arasındaki ilişkiye dair ortaya konan inceleme, Osmanlı'nın entelektüel ilgilerine dair etkileyici bir kavrayış imkânı sağlar.

Tasavvufla ilgili olan bir sonraki makalede Cemal Kafadar ve Ahmet Karamustafa, "bu bölümün envanterdeki en geniş tekil sınıfı oluşturduğunu" ifade ederler (439). Bu nedenle ortaya konan inceleme, özellikle İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) ve onun mirası olmak üzere, daha fazla çalışmaya temel teşkil edecek önemli miktarda materyali kapsamaktadır. Hüseyin Yılmaz'ın çalışması ise tasavvuf, siyasetnâme ve felsefe alanlarından metinleri kuşatarak ahlak ve siyaset konularına eğilir. Nükhet Varlık ve Aleksandar Shopov tarafından sunulan sonraki iki katkı tıp üzerinedir. Varlık'ın ifadesine göre, tıp bölümü envanterin en uzun bölümlerinden biri olup dinî ilimlerin hemen ardından gelir. Varlık bundan hareketle Atûfî'nin tıbbı karşı özel ilgisi olabileceği şeklinde bir öneri sunar. Shopov'un makalesi, günümüz İslam araştırmaları alanında daha fazla yer alması gereken tarım ve botanik üzerinden tıp konusunu ele alır. Osmanlı hanedanının, imparatorluk projesinin bir parçası olarak kendi geçmişlerini anlatan metinlere olan bilindik eğilimi göz önüne alındığında, envanterdeki tarih metinlerinin Cornell Fleischer ve Kaya Şahin tarafından incelenmiş olması değerlidir.

Pınar Emiralioğlu, envanterdeki coğrafya ve *acâibü'l-mahlûkât* kitaplarını, coğrafya ve haritacılık üzerine Osmanlıların gösterdiği ilginin bağlamsal tarihiyle birlikte ele alır. Bir sonraki makalede Tahera Qutbuddin Arap dilbilgisi ve edebiyatına bakar. Koleksiyon görece büyüktür ve yazarı tarafından öğretim için kullanıldığı yönünde yorumlanmıştır. Sooyong Kim'in katkısı, Osmanlı padişahlarının türe olan ilgisi göz önüne alındığında, Atûfî'nin envanterinde çok iyi temsil edilen Fars şiirini incelemektedir. Çoğu Farsça nazmın sûfi karakteri hesaba katıldığında bu makale, Kafadar ve Karamustafa'nın yukarıda belirtilen yazılarının konusuyla bağlantılı bir şekilde okunabilecek hüviyettir. Sonraki iki makale de edebi eserlerle ilgilenir: Christopher Markiewicz, inşayı ve edebi üretimi içeren yazı sanatlarına odaklanırken, Ferenc Csirkés, Osmanlı ve Doğu Türkçesi şiiriyle Türkçe-Farsça sözlükbilimi ve her iki dilin Osmanlı bağlamındaki kullanımını tartışır. Bunları takip eden üç makale gök ve gizli ilimlerin farklı veçhelerini inceler. Noah Gardiner tarafından yazılan ilk yazı, simya, remil, kitap falı ve tılsımları kapsayan geniş bir konu yelpazesini içeren gizli ilimler literatürüne bakar. A. Tunç Şen ve Cornell Fleischer tarafından kaleme alınan diğer makale, Osmanlıların astrolojiye olan ilgisini inceler ve II. Bayezid'e

aitliği açık olmasına rağmen Atûfi'nin envanterine dâhil edilmeyen pek çok *takvîm* analizini içerir. Bu alt gruba ait son katkı, Montreal'deki McGill Üniversitesi'nden Jamil Ragep, Sally Ragep, Sajjad Nikfahm-Khubravan, Fateme Savadi ve Hasan Umut'tan oluşan ekibe aittir. Bu bölüm astronomi ve astroloji gibi yıldız ilimlerini ve aritmetik, geometri ve müzik gibi ilgili matematiksel konuları yakından ele alır. Elahieh Kheirandish'in makalesi de matematik ilimleri içerisinde yer alan aritmetik, geometri, optik ve mekanik gibi disiplinleri ele alır ve bu yönüyle bir önceki çalışmanın yararlı bir tamamlayıcısıdır. Son iki makale felsefenin muhtelif yönlerini tartışır. Khaled El-Rouayheb mantık ve cedelle ilgili çalışmaları incelerken Dimitri Gutas İslami ve gayri İslami felsefeye değinir.

Osmanlı'yı çalışan araştırmacılar, alanın gelişmesi için anahtar niteliğinde olan pek çok yayınlanmış birincil kaynak olduğunu elbette bilirler. Bununla birlikte, analiz veya bağlamsallaştırmadan yoksun bir tıpkıbasım veya transkripsiyon sunmak yerine, ana metni tartışma için böylesi derinlemesine inceleyen ve okuyucuya farklı perspektiflerden sunan bir yayın bulmak zordur. Kitabın disiplinlerarası mahiyeti hakikaten onun ilk etapta zikredilmesi gereken ilmî katkılarından biri olup ortak fayda için birlikte çalışan ve farklı disiplinlerden gelen akademisyenlerin değerini vurgular. Envanterde yer alan felsefe, tıp, İslami ilimler ve tasavvuf gibi disiplinlerin dört başı mamur bir şekilde sınırları çizilmiş ve bunlar analiz edilmiştir. Bambaşka alanlardan araştırmacıların bu eserde bulacakları yararlı ve ilginç pek çok şey var. Bununla birlikte çalışma, kütüphane çalışmaları ve koleksiyon tarihi, sanat ve mimarlık tarihi ve kadın çalışmaları gibi doğrudan Atûfi'nin envanterinde temsil edilmeyen diğer konuları inceleyen akademisyenler için de kıymetlidir. Bol sayıda yüksek çözünürlüklü renkli görsel –bu görsellerin bir listesinin eklenmesi faydalı olabilirdi– envanterdeki eserlerin ve günümüze ulaşabilenlerinin bir listesi ve temel metnin tıpkıbasımı gibi destekleyici materyaller, akademisyenlerin meseleyi derinlemesine kavramaları ve yeni açılımlara ulaşmaları için çok fazla ek veri sağlar. Doğrusu, editörler daha ileri çalışmalar için böylesine sağlam, metodik ve aydınlatıcı bir temel oluşturarak alana büyük bir hizmet sundular.

Karmaşık birincil kaynakları yayınlamak isteyenler hem geniş kapsamlı yayının kendisine hem de hazırlık atölyesi aşamasında yayının editörleri tarafından benimsenen yaklaşıma dikkat kesilmelidirler. Gerekli kaynaklara erişim kurumlar arasında eşit olarak maalesef mevcut olmasa da bu yayın, disiplinler arası işbirliğinin yanı sıra bir birincil kaynakla konusunu çevreleyen bağlamlara gösterilecek duyarlılık sayesinde nelerin başarılabileceğini göstermektedir. Olumsuz politik iklimin ve salgın sonrası ortamın gelecekte yapılması muhtemel benzer çabalara büyük bir engel teşkil etmemesi umulur.